

Dajana Zečić-Durmišević

HALLIDAYEV KONCEPT FUNKCIJA JEZIKA I PRIMJENA TOG KONCEPTA U KRITIČKOJ ANALIZI DISKURSA

Ovaj rad nudi kratki pregled odnosa systemske funkcionalne lingvistike Michaela Hallidaya (SFL) i kritičke analize diskursa (CDA), pri čemu se posebna pažnja poklanja primjeni Hallidayevog koncepta (meta)funkcija jezika (ideacijske, tekstualne i interpersonalne) kao metodološkog aparata u kritičkoj analizi diskursa, a koji nudi potencijal za analizu društveno i politički angažiranog jezika, lišenu ideološke pristrasnosti samog istraživača. Već od samih početaka i SFL-a i CDA, ove dvije oblasti stavljane su u neraskidivu vezu zbog niza razloga, odnosno zajedničkih osobnosti, a od kojih bismo kao tri najvažnije, i u literaturi najčešće spominjane, mogli izdvojiti: funkcionalnu orijentaciju, stajalište da je jezik odraz društvene zbilje, a, povratno, i njome oblikovan, te stajalište da se ideološka motivacija teksta i govora može dokazati i identificirati kroz gramatiku, odnosno lingvističku reprezentaciju, i to ispitano u skladu s kontekstom u kojem se pojavljuje (Hart, 2014).

Ključne riječi: *systemska funkcionalna lingvistika, kritička analiza diskursa, metafunkcije jezika, ideologija, kontekst*

1. UVOD: UKRATKO O SFL-u I CDA

Kritička analiza diskursa (CDA) je lingvistička disciplina koja počinje od pretpostavke da je jezik u centru svih društvenih događanja. Možemo reći da se bavi društvenim situacijama, i to onima koje su okarakterisali nejednakost, diskriminacija i zloupotreba moći. CDA ispituje načine na koje se ove pojave reproduciraju i legitimiziraju kroz jezik, odnosno diskurs, uzimajući pritom u obzir širi društveni, historijski, ali i kulturološki kontekst (Van Dijk, 1993). CDA nema jedinstven metodološki aparat, pa su rezultati i zaključci nekad subjektivni i nejasni, zbog čega je CDA često i na meti

kritika (vidi Hart, 2014). CDA obuhvata cijeli niz metoda i teorijskih okvira, u zavisnosti od cilja samog istraživača. Međutim, brojni analitički principi su zajednički svim ovim varijantama, a jedan od tih analitičkih alata je i sistemska funkcionalna lingvistika (SFL), i to najčešće u kombinaciji s analizom i drugih gramatičkih i negramatičkih aspekta teksta i govora.

SFL prepoznaje moćnu ulogu koju jezik igra u društvenoj zbilji i stvaranje značenja vidi kao proces kroz koji jezik oblikuje i biva oblikovan kontekstima u kojima se koristi. Stoga, SFL omogućava istraživanje značenja u kontekstu kroz sveobuhvatnu gramatiku teksta. Drugim riječima, gramatika teksta omogućava analitičaru da prepozna jezičke izbore koje autori prave, te utvrdi na koji način ti izbori funkcioniraju u stvaranju najrazličitijih značenja (Schleppegrell, 2012).

SFL je od samog početka s Hallidayem šezdesetih godina 20. stoljeća imala neosporiv teorijski, ali i deskriptivni potencijal, tako da su istraživači mogli da je primijene u raznim područjima van same lingvistike, kao što su obrazovanje i prevođenje. Sa druge strane, antropologija, antropološka lingvistika, sociologija, kompjuterska lingvistika i druge discipline, postaju dijelom SFL-a (Matthiessen, 2014). Posebno mjesto SFL-u će, ipak, pripasti u kritičkoj lingvistici (CL) Fowlera, Kressa, Heodgea i Trewa s kojom dijeli mnoge osnovne pretpostavke o ulozi jezika u društvu, kao što su: ljudi predstavljaju svoja iskustva kroz jezik, varijacije registara (tj. funkcionalne varijacije) odražavaju podjelu rada u društvu, jezik je ne samo odraz društvene organizacije i procesa nego je i dio njih. Kada govorimo o ispitivanju uloge jezika u društvu, posebno je značajna analiza sistema tranzitivnosti, odnosno analiza ideacijske funkcije jezika, jer otkriva obrasce u predstavljanju iskustava, o čemu će biti riječi u poglavljima koja slijede. Iz CL-a će se razviti CDA Normana Fairclougha, a kasnije i Wodakove, Van Dijka, i drugih (Ibid.).

Imajući sve ovo na umu, možemo reći da je SFL tradicionalno vezana za CDA, te da je veza između SFL-a i CDA nešto o čemu se uvijek i iznova ima šta za reći. Već od samih početaka CDA sedamdesetih godina 20. stoljeća, sistemske funkcionalne kategorije su se koristile kao sredstvo analize, prosto zato što su uspostavljale vezu između gramatičkih struktura jezika i konteksta njihove upotrebe, i to na jasan i sistematičan način koji štiti interpretaciju od ideološke pristrasnosti istraživača (Hernandez, 2008).

2. METAFUNKCIJE JEZIKA

Kada govorimo o vezi između SFL-a i CDA, od posebne su važnosti tri glavne (meta)funkcije jezika, i to ideacijska, interpersonalna i tekstualna, a koje djeluju simultano, kroz različite strukture jezika, odnosno gramatike (Halliday&Matthiessen, 2004). Ovdje, zapravo, govorimo o načinima na koje ljudska bića koriste jezik u zajednici. Halliday (1978) smatra da potreba da se zadovolje ove tri funkcije jezika, zapravo, oblikuje sam jezik i usmjerava njegov razvoj, što je tvrdnja u osnovi teorije funkcionalne gramatike.

Kroz njegovu ideacijsku funkciju, jezik koristimo kako bismo organizirali, razumjeli i iskazali naše percepcije okruženja i naše vlastite svijesti, pa se, prema tome, ova funkcija dalje rascjepljuje na dvije podfunkcije, i to doživljajnu, tj. onu koja se odnosi na ideje i sadržaj, te logičku, koja povezuje te ideje i sadržaje. Jezik nam omogućava i da komuniciramo s drugim ljudima, iskažemo osjećanja i stavove. Ova metafunkcija jezika zove se interpersonalna. Iznimno je važna i tekstualna metafunkcija jezika, kojom jezik koristimo kako bismo organizirali tekst i učinili ga koherentnim i kohezivnim.

Ovdje valja spomenuti i da SFL koristi i apstraktne kategorije *field*, *tenor* i *mode* da ukaže na vezu između jezika i konteksta. Ideacijski resursi ukazuju na odnos između teme i sadržaja (*field*), interpersonalni omogućavaju uspostavljanje veza i iskazivanje stavova (*tenor*), a tekstualni resursi upućuju na ulogu koju jezik igra u kontekstu (*mode*). *Field*, *tenor* i *mode* se mijenjaju u skladu s tim kako govornikovi leksički i gramatički izbori odgovaraju kontekstu u kojem se jezik koristi (Schleppegrell, 2012).

2.1. Ideacijska funkcija jezika, sistem tranzitivnosti i CDA: Gramatika reprezentacije

Kritička se lingvistika, uopće, bavi teorijom i praksom reprezentacije i uveliko se oslanja na SFL, insistirajući da je sva reprezentacija oblikovana vrijednostima govornika i medijem iskaza (Fowler, 1996). Cilj kritičke lingvistike jeste da identificira i razotkrije pogrešno predstavljanje i diskriminaciju u raznim oblicima javnog diskursa, iz čega će se razviti kritička analiza diskursa, a koja će nastaviti inkorporirati SFL i gramatiku reprezentacije u svoja ispitivanja diskursa.

Gramatika reprezentacije ogleda se u sistemu tranzitivnosti. Analiza sistema tranzitivnosti u CDA ima posebno mjesto jer razrađuje ideacijsku funkciju jezika, što pomaže uvrstiti (ili negirati) ideološku motiviranost nekog iskaza. Tranzitivnost se, prije svega, odnosi na procese unutar klauze te na način kako ti procesi utječu na učesnike u klauzi. Prema tome, Halliday (2004) grana sistem tranzitivnosti na: PROCESSE, PARTICIPANTE I OKOLNOSTI, a procese na: MATERIJALNE, MENTALNE, RALACIJSKE, VERBALNE, EGZISTENCIJALNE i BIHEVIORALNE.

Svaki od ovih procesa uključuje određene vrste participanata, učesnika ili sudionika. Primjerice, MATERIJALNI uključuju AKTERA i CILJ ili PACIJENTA, VERBALNI mogu uključivati GOVORNIKA i RECIPIJENTA, ali i IZGOVORENO, itd. Proces se na nivou leksikogramatike realiziraju kroz verbalne grupe, participanti kroz nominalne, a okolnosti kroz adverbijalne. Ovi se dalje ostvaruju kroz funkcionalne kategorije u rečenici kao SUBJEKAT/KOMPLEMENT, FINITNOST-PREDIKATOR i ADJUNKT.

Drugim riječima, SFL opisuje jezičke sisteme i funkcije koje oni omogućavaju, otkrivajući načine na koje društveni akteri, odnosno učesnici u diskursima, grade i predstavljaju svoja iskustva i realiziraju veze s drugim članovima zajednice i društva. Iz systemske perspektive, jezik je mreža dinamičkih i otvorenih sistema iz kojih govornici konstantno biraju tokom upotrebe jezika, mijenjajući ili održavajući te sisteme kroz svoje jezičke izbore.

Sistem tranzitivnosti, naprimjer, nudi cijeli niz opcija za ideacijsko (sadržajno) značenje, a koje se odnosi na načine na koje jezikom predstavljamo iskustvo, i to kroz suštinsko značenje glagola *raditi*, *osjećati*, *govoriti* ili *biti* (engl. *doing*, *sensing*, *sayingbeing*). Analizom sistema tranzitivnosti opisujemo gramatičke razlike između, naprimjer, klauze s akterom koji učestvuje u procesu u kojem se nešto ‘radi’ ili klauze sa senserom koji nešto ‘doživljava’ (Schleppegrell, 2012). Analizom diskursa tražimo obrasce u jezičkim podacima, a kritičkom analizom pokušavamo identificirati njihov ideološki potencijal.

Kako bismo ilustrirali doprinos analize sistema tranzitivnosti u kritičkoj analizi diskursa, oslonit ćemo se na primjere koje je u istu svrhu ponudio i Hart (2014, p. 25):

- (1) G20 protests: Rioters loot RBS as demonstrations turn violent (The Telegraph)
- (2) G20 protests: Riot police clash with demonstrators (The Guardian)

U oba primjera možemo identificirati materijalne procese, koji se realiziraju kroz glagole 'loot' ('obiti') i 'clash' ('sukobiti se'). Akteri procesa u (1) su prosvjednici opisani kao 'rioters' ('oni koji izazivaju nered'), a ne kao 'protesters' ('oni koji protestuju') ili 'demonstrators' ('oni koji demonstriraju'), čime se njihova uloga obilježava kao negativna. Nasilje koje se dogodilo među prosvjednicima i policijom pominje se samo kroz adjunkt 'as demonstrations turn violent', gdje se ne precizira ko je nasilje otpočeo, a još manje da je to bila policija, nego se koristi nominalni izraz 'demonstracije'. Ovo je u suprotnosti s primjerom iz Guardianu u (2), gdje je policija predstavljena kao akter nasilnog procesa 'sukobljavanja'.

Analiza tranzitivnosti, dakle, omogućava da se strukturalna organizacija klauze poveže s ideologijama u samom tekstu. No, ne samo analiza tranzitivnosti – i analiza nominalizacije i pasivizacije omogućavaju identificiranje ideologija u diskursu. Pasivizacija i nominalizacija su posebno korisna sredstva za parcijalno predstavljanje društvene zbilje, odnosno mistificiranje određenih dijelova stvarnosti radi ostvarivanja ideoloških efekata. Hart (2014, p. 31) izdvaja nekoliko primjera iz medijskog diskursa radi ilustriranja i ove perspektive u CDA:

- (3) Police have said they shot a man dead at Stockwell tube station in South London after he was challenged and refused to obey an order. (BBC News Online)
- (4) A man shot dead by police hunting the bombers behind Thursday's London attacks was a Brazilian electrician unconnected to the incidents. (BBC News Online)
- (5) The man mistaken for a suicide bomber by police was shot eight times, an inquest into his death has heard. (BBC News Online)
- (6) No police officers are to be prosecuted over the fatal shooting of Jean Charles de Menezes at a tube station last July. (BBC News Online)

Primjer (3) daje jasne indikacije o sudionicima ('they', 'a man'), procesu ('shot dead') i okolnostima ('at the Stockwell tube station in...'), i klauza je u aktivu. Policija je u pročelju klauze i time joj pripada i uloga Tema (više o odnosu Tema/Rema u poglavlju o tekstualnoj funkciji jezika). U

primjeru (4) imamo klauzu u pasivu, gdje je ‘a man’ opet cilj procesa, ali ovaj put, za razliku od prethodnog primjera, funkcionira kao Tema. Sada su počinioci, tj. akteri procesa u Remi, pa je kauzalna veza između aktera i procesa sintaktički olabavljena (Hodge&Kress, 1993). U primjeru (5) imamo pasiv bez agenta, pa je i odgovornost za proces ostala nespecificirana, što omogućava da se pažnja čitateljstva skrene na drugi dio stvarnosti – na to da je neko stradao. U primjeru (6) imamo nominalizaciju gdje se proces ‘shoot’ sveo na stvar ‘the fatal shooting’, gdje opet nemamo obilježenog agenta radnje, odnosno aktera procesa, u čemu se krije ideološki potencijal ove i ovakvih struktura, a kojima se kritička analiza diskursa obilato iz tih razloga i bavi.

U samoj praksi kritičke analize, kako ističu Bloor&Bloor (2018), ideacijska komponenta je u direktnoj vezi sa sviješću o tome kako autor teksta predstavlja stvarnost – u pozitivnom ili negativnom svjetlu. Ideacijska komponenta teksta se ostvaruje kroz gramatiku reprezentacije, a za samu reprezentaciju Chilton (2004) kaže da je jedna od najočiglednijih funkcija diskursa, otud jasna veza između analize sistema tranzitivnosti i (kritičke) analize diskursa.

2.2. Interpersonalna funkcija jezika i CDA: Gramatika evaluacije

Kroz njegovu interpersonalnu dimenziju, jezikom iskazujemo stavove, zahtjeve, društvene i lične uloge. Također, interpersonalnom komponentom jezika realiziramo naše veze s ostalim članovima društva i zajednice te obilježavamo prirodu te veze (Bloor&Bloor, 2018). Drugim riječima, interpersonalnom komponentom jezika obilježavamo odnos između govornika i slušatelja. Ova funkcija jezika se najčešće manifestira kroz glagolski način (engl. *mood*), modalnost (engl. *modality*) i procjenu (engl. *Appraisal*).

Egginsova (2004) dodaje da jezik koristimo za interakciju, odnosno razmjenu, pri kojoj je prva odluka koju donesemo to da li uzimamo ulogu inicijatora u procesu te razmjene ili odgovaratelja (engl. *iniciator* i *responder*). Ukoliko odlučimo da iniciramo razmjenu, moramo preuzeti ili ulogu davaoca informacije ili tražioca informacije. Egginsova (Ibid.) također dodaje da, ukoliko želimo stvoriti interakciju, moramo posjedovati neku ili informaciju koju želimo razmijeniti ili nešto opipljivo, neko dobro ili aktivnost za razmjenu. Izbor govorne uloge i onoga što želimo u interakciji

razmijeniti su izraženi gramatički kroz izbor glagolskog načina klauze (engl. *mood*), ali i polariteta (*jeste/nije, uradi/nemoj*).

Međutim, Egginsova (Ibid.) ističe, jezička interakcija nije uvijek puka razmjena slaganja ili neslaganja i prihvatanja ili odbijanja; tu naime postoje i nivoi modalnosti (engl. *levels of modality*) koji tu razmjenu modificiraju, što je jedna od posebno značajnih tačaka za kritičku analizu diskursa. Autorica (p. 102) daje i primjere:

(7) Hey, Freddie! Get off your butt and give me a hand here. Shove that chair over closer to the desk.

(8) Oh, Dr Smith. I'm just trying to tidy my office up a bit and I wondered if you'd mind maybe giving me a quick hand with moving some furniture? If you've got time, I mean. It won't take a moment. Now if we could just move this chair over a bit nearer to the desk there. Thanks very much.

U primjeru (7) imamo instance neformalnog i vrlo direktnog obraćanja jedne osobe drugoj (vokativ i ime "Hey, Freddie", imperativ i kolokvijalni stil "get off your butt", "give me a hand", "shove that chair"). Ovakav tip klauze, dakle direktni zahtjev u imperativu, obično upotrebljavamo kada se obraćamo nekome bliskom – prijatelju ili članu porodice. U primjeru (8) također imamo zahtjev – da se nešto uradi, no taj zahtjev je postavljen kroz drugačiji tip klauze – interogativnu, dakle zahtjev u formi pitanja ("I wondered if you'd mind maybe"). Interogativi ovog tipa obično uključuju i riječi poput *could, would, mind*, a koje moduliraju zahtjeve. Klauze koje iskazuju zahtjeve indirektno, kroz strukture koje nisu imperativne, u SFL-u nazivaju se gramatičkim metaforama (Halliday, Matthiessen, 2004).

Govoreći o interpersonalnoj funkciji jezika, Hart (2014) naglašava da, ukoliko je *gramatika reprezentacije* (ideacijska funkcija jezika) resurs za predstavljanje doživljajnog iskustva svijeta, onda je *gramatika evaluacije* resurs za reagiranje na takav svijet, pa samim time služi upravo interpersonalnoj funkciji jezika. U gramatičkim pristupima CDA, analiza evaluacije je u prvom redu vezana upravo za već spomenuta pitanja modalnosti, pri čemu se na evaluaciju gleda kao na način na koji govornici kodiraju ili implicitno izražavaju različite vrste subjektivnog mišljenja u diskursu, te na taj način pokušavaju postići konsenzus, kada su u pitanju vjerovanja i vrijednosti te legitimitet, kada je u pitanju akcija.

Gramatika evaluacije postala je najčešće vezana za pojmove ‘stav’ (engl. *stance*) i ‘pocjena’ (engl. *appraisal*). Među novijim teorijskim okvirima je i tzv. ‘Appraisal Theory’, kao direktni produžetak Hallidayevog SFL-a, a koja se bavi pitanjima stila, stava, evaluacije i evidencijalnosti (Martin&White, 2007). Za Martina i Whitea (Ibid.), APPRAISAL postoji kao značenjski potencijal u semantičkom nivou jezika koji se realizira u leksi-kogramatici kroz tri podsistema: STAV, SUDJELOVANJE i GRADACI-JA (engl. ATTITUDE, ENGAGEMENT i GRADUATION). Ove domene imaju i daljnje potpodjele, ali ih mi ovdje nećemo spominjati, s obzirom da je tema ovog rada Hallidayev sistem jezičkih funkcija.

Hart (2014, p. 66–67) nudi nekoliko primjera indirektno gramatike eva-luacije (engl. *covert*) iz medijskog diskursa o imigraciji, a mi neke ovdje izdvajamo zato što je ovakav sistem evaluacije posebno značajan za CDA.

(9) The Home Office said a major *cause* of the increases were huge num-bers of people coming through the Channel Tunnel. (The Daily Mail)

(10) The appointment of a lawyer who has opposed immigration and asylum decisions comes as *mounting* numbers of visitors to Britain . . . (The Daily Mail)

Sama imenica ‘cause’ (‘uzrok’) znači ‘nešto što je omogućilo da se nešto drugo desi’ i, kao takva, nema nužno negativne konotacije. Isto vrijedi i za glagol ‘cause’ – ‘omogućiti da se nešto desi’. No, Hart (Ibid.) dalje navodi da se, primjerice, analizom kolokacija s ovim glagolom u Britanskom nacionalnom korpusu može doći do zaključka da on kolocira uglavnom s ri-ječima negativne vrijednosti, poput ‘damage’ (‘šteta’), ‘problems’ (‘proble-mi’), ‘death’ (‘smrt’), ‘harm’ (‘ozljede’) i slično. Jasno je, stoga, da izborom glagola ‘uzrokovati’, odnosno imenice ‘uzrok’ u diskursu o imigrantima autor izražava svoj (negativan) stav prema istima. Analiza je slična i za riječ ‘mount’ (‘povisiti’, ‘povećati’, ‘akumulirati’), te pokazuje da u Britan-skom nacionalnom korpusu ovaj glagol uglavnom kolocira s nepoželjnim stvarima, poput ‘pressure’ (‘pritisak’), ‘tension’ (‘tenzije’), criticism (‘kriti-ke’), i slično, čime opet upotreba ovog glagola u kontekstu imigracije iska-zuje negativan stav prema pitanjima imigracije onoga ko tu riječ i koristi.¹

¹ Ovaj fenomen je u literaturi poznat kao “semantička prozodija” (engl. *semantic pro-sody*), a vezuje se najviše za Sinclaira i 1987. godinu kada je ovaj autor objavio tekst u ko-jem kroz analizu negativne prozodije glagola ‘set’ i fraze, odnosno frazalnog glagola ‘set in’ dolazi do zaključka da je najistaknutije njegovo obilježje, zapravo, priroda subjekata

2.3. Tekstualna funkcija jezika i CDA

Tekstualna komponenta jezika, prema Hallidayu, odnosi se na lingvističke elemente koji doprinose koherentnosti i koheziji teksta. Halliday i Hasanova (1976) su opisali koheziju teksta kao odnose koji omogućavaju jedinstvo teksta, odnosno njegov razvoj iz klauze u klauzu. Kao sredstva za ostvarivanje kohezije, obično se navode referenciranje, elipsa, supstitucija, veznici i leksička kohezija. Opis kohezije u tekstu važan je osnov za dalji rad na semantici teksta i razvoju sistemsko-funkcionalnih mehanizama analize diskursa.

Takozvana struktura Teme i Reme (engl. *Theme i Rheme*) klauze je suštin-ska komponenta u konstruiranju kohezivnog i koherentnog teksta. Halliday naglašava da je tekstualna metafunkcija, zapravo, ona koja omogućava sam tekst: bez struktura kao što je Tema, ne bi ni bilo teksta. Glavni doprinos tekstualne funkcije jezika samom tekstu je u tome što omogućava da se različite tekstualne strukture na različitim nivoima teksta ostvare i na taj način omoguće realizaciju ideacijskog i interpersonalnog značenja. Tekstualna metafunkcija se odnosi na onaj nivo organizacije klauze koji toj klauzi omogućava da ju se ustroji na način koje će imati najviše efekta s obzirom na svrhu i kontekst (Egins, 2004).

Halliday i Matthiessen (2004) ističu kako postoje dva glavna sistema za izražavanje tekstualnog značenje u klauzi, i to sistem Teme i sistem strukturiranja informacije (Dato vs. Novo, realizira se uglavnom intonacijom, te ga ovdje nećemo razrađivati). Sistem Teme se ostvaruje kroz strukturu u kojoj klauzu dijelimo na dva glavna konstituenta: Tema (prvi funkcionalni element klauze) i Rema (sve ostalo) (Hart, 2014). Halliday i Matthiessen (2004, p. 64) su definirali Temu kao “početnu tačku poruke: ono o čemu klauza govori”. Tema uglavnom sadrži datu, odnosno informaciju poznatu iz konteksta i već spomenutu negdje prethodno u tekstu.

Identifikacija Teme i Reme uglavnom je bazirana na poretku elemenata u klauzi (barem je to slučaj s engleskim jezikom), pa je tako Tema početni

koji se uz njega mogu pojaviti, a koji u najvećem broju slučajeva predstavljaju neku negativnu pojavu (‘despair’, ‘rot’, ‘decay’...). Sinclair će ovaj glagol opisati kao glagol negativnog semantičkog profila (engl. *bad semantic profile*). Louw (1993, p. 157) je prvi koji izraz semantičke prozodije spominje u pisanoj formi te ga definira kao “konzistentnu auru značenja kojom kolokati prožimaju riječi uz koje se pojavljuju”.

element u klauzi. No, implikacije Teme sežu i dalje od same klauze utoliko što struktura klauze Tema–Rema odražava realizaciju tekstualne organizacije. Tekstualna funkcija jezika kroz strukturu Tema–Rema u kritičkoj analizi diskursa često se promatra i analizira zajedno s ideacijskom funkcijom, te na taj način postiže naročito zanimljive rezultate.

3. SFL I CDA: ALTERNATIVNA VIĐENJA I ZAKLJUČAK

Za one koji se bave kritičkom analizom diskursa, leksikogramatika SFL-a ponekad djeluje suviše i bespotrebno detaljna za potrebe uobičajenih ciljeva CDA, a to su, prije svega, otkrivanje ideloških motivacija u diskursu i demistificiranje odnosa moći unutar diskursa, odnosno nejednakosti i nepravde (Bloor&Bloor, 2018). Jedan od onih koji zagovaraju jednostavniji ili barem drugačije usmjeren pristup CDA je Van Dijk (2008, p. 29–30), koji je istakao da SFL “uključuje previše lingvističke (leksikosintaktičke) gramatike rečenice”, kao i “previše ezoteričnog rječnika”, što u konačnici umanjuje dimenziju društvene angažiranosti CDA.

Van Dijk (Ibid.) također smatra da je mana SFL-a i antimentalistički pristup, koji je u suprotnosti s njegovim sociokognitivnim i pristupom individualnih mentalnih modela (skup faktora koje govornici namjerno i svjesno predstavljaju, uključujući namjere, svrhe i ciljeve). Ipak, Bloor&Bloor (2004) ističu da SFL, u konačnici, nudi analitički aparat za otkrivanje načina na koje jezik kao sistem nudi sredstva za izgradnju ovih mentalnih modela te da se ti mentalni modeli nikad ne mogu sa sigurnošću i u potpunosti opisati.

Drugi autori, uključujući i Bloorove, zagovaraju pristup u CDA koji će kombinirati SFL s aspektima društvenog konteksta. U konačnici, za mnoge je jedna od jačih strana systemske funkcionalne lingvistike u kontekstu kritičke analize diskursa njena mogućnost da pretpostavkama o odnosima moći i ideologijama u diskursu da konkretno utemeljenje u detaljnoj analizi tekstova i njihovog razvoja, klauzu po klauzu, u stvarnim kontekstima upotrebe jezika. Hallidayeve metafunkcije su najmoćnije sredstvo koje imamo za ovakvu analizu (Martin, 2000, p. 296).

Postulati systemske funkcionalne lingvistike našli su primjenu u različitim oblastima. Ovim radom nastojali smo predstaviti doprinose i načine

primjene SFL-a u studijama diskursa i u kritičkoj lingvistici, preciznije u CDA. Već od samih početaka i SFL-a i CDA, ove dvije oblasti stavljanje su u neraskidivu vezu zbog niza razloga, odnosno zajedničkih osobenosti, a od kojih bismo kao tri najvažnije i u literaturi najčešće spominjane mogli izdvojiti: funkcionalnu orijentaciju, stajalište da je jezik odraz društvene zbilje, a povratno i njome oblikovan te stajalište da se ideološka motivacija teksta i govora može dokazati i identificirati kroz gramatiku, odnosno lingvističku reprezentaciju, i to ispitano u skladu s kontekstom u kojem se pojavljuje (Hart, 2014). Ne čudi, stoga, što se SFL, kao dio primijenjene lingvistike, često uzima kao resurs za društveno angažiran akademski rad.

LITERATURA

- Bloor, M., Bloor, T., 2018. "Systemic Functional Linguistics". In: Flowerdew, J., Richardson, J. E. eds. *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. Oxon, New York: Routledge, pp. 151–164.
- Chilton, P., 2004. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge. Dostupno na: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Analysing-political-discourse-Theory-and-Practice-by-Paul-Chilton.pdf> [6. 6. 2020].
- Eggs, S., 2004. *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. New York: Continuum International Publishing Group. Dostupno na: https://repository.dinus.ac.id/docs/ajar/An_Introduction_to_SFL_2nd_edition_Suzanne_Eggs.pdf [8. 6. 2020].
- Fowler, R., 1996. "On Critical Linguistics". In: Caldas-Coulthard, C. R. and Coulthard, M. eds. *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge, pp. 3–14. Dostupno na: <https://www.felsemiotica.com/descargas/Caldas-Coulthard-Carmen-Rosa-and-Coulthard-Malcolm-Eds.-Texts-and-Practices.-Readings-in-Critical-Discourse-Analysis.pdf> [8. 7. 2020].
- Halliday, M. A. K., 1978. *Language as Social Semiotic*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. and Hasan, R., 1976. *Cohesion in English*. London: Longman. Dostupno na: <https://www.scribd.com/doc/83092530/Halliday-Hasan-Cohesion-in-English> [6. 6. 2020].
- Halliday, M. A. K., Matthiessen, C. M. I. M., 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold. Dostupno na: http://www.uel.br/projetos/ppcat/pages/arquivos/RECURSOS/2004_HALLIDAY_MATTHIessen_An_Introduction_to_Functional_Grammar.pdf [9. 7. 2020].

- Hart, C., 2014. *Discourse, Grammar and Ideology: Functional and Cognitive Perspectives*. London, New York: Bloomsbury.
- Hernandez, A., 2008. "SFL and CDA: Contributions of the Analysis of the Transitivity System in the Study of the Discursive Construction of National Identity (Case study: Gibraltar)". *The Linguistics Journal*, 3(3), pp. 160–175. Dostupno na: <https://www.linguistics-journal.com/2014/01/07/sfl-and-cda-contributions-of-the-analysis-of-the-transitivity-system-in-the-study-of-the-discursive-construction-of-national-identity-case-study-gibraltar/> [9. 7. 2020].
- Hodge, R. and Kress, G., 1993. *Language as Ideology*. 2nd ed. London: Routledge.
- Louw, B., 1993. "Irony in the text or insincerity in the writer? The diagnostic potential of semantic prosodies". In: Baker, M., Francis, G. and Tognini-Bonelli, E. eds. *Text and technology: In honour of John Sinclair*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 157–75.
- Martin, J. R., 2000. "Close Reading: Functional Linguistics as a Tool for Critical Analysis". In: Unsworth, L. ed. *Researching Language in Schools and Communities: Functional Linguistics Approaches*. London: Cassell, pp. 275–303. Dostupno na: <http://www.isfla.org/Systemics/Print/MartinPapers/BC-2000-Close%20reading%20functional%20linguistics%20as%20a%20tool%20for%20c.PDF> [3. 12. 2020].
- Martin, J. R. and White, P. R. R., 2007. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. Dostupno na: [http://www.prrwhite.info/Martin%20and%20White,%202005,%20CHPT%203%20\(sample\)%20The%20Language%20of%20Evaluation.pdf](http://www.prrwhite.info/Martin%20and%20White,%202005,%20CHPT%203%20(sample)%20The%20Language%20of%20Evaluation.pdf) [3. 12. 2020].
- Matthiessen, C. M. I. M., 2014. "Systemic Functional Linguistics as applicable linguistics: social accountability and critical approaches". *DELTA Documentação de Estudos em Lingüística Teórica e Aplicada*, 28, str. 437–471. 10.1590/S0102-44502012000300002. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/257260235_Systemic_Functional_Linguistics_as_applicable_linguistics_social_accountability_and_critical_approaches [3. 12. 2020].
- Schleppegrell, M., 2012. "Systemic Functional Linguistics". In: Gee, J. P. and Handford, M. eds. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Oxon, New York: Routledge, pp. 21–34. Dostupno na: <https://circlosemiotico.files.wordpress.com/2020/05/routledge-handbook-of-discourse-analysis.pdf> [8. 1. 2021].
- Sinclair, J., 1987. *Looking up: An account of the COBUILD project in lexical computing and the development of the Collins COBUILD English Language Dictionary*. London: Collins.

- Van Dijk, T., 1993. "Principles of Critical Discourse Analysis". *Discourse & Society*, 4(2), pp. 249–283. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1177/0957926593004002006> [8. 1. 2021].
- Van Dijk, T. A., 2008. *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press. Dostupno na: https://www.academia.edu/7167253/Discourse_and_Context_a_sociocognitive_approach_van_Dijk?auto=download [9. 2. 2021].

HALLIDAY'S CONCEPT OF LANGUAGE FUNCTIONS AND ITS RELEVANCE FOR CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS

Summary

This paper examines the relationship between Michael Halliday's Systemic Functional Linguistics and Critical Discourse Analysis. Special attention is paid to the relevance and application of Halliday's concept of the (meta)functions of language (ideational, textual and interpersonal) as a methodological tool in CDA, for it potentially enables a socially and politically engaged language analysis devoid of ideologically motivated result interpretation by the researchers themselves. Since the very beginning of both SFL and CDA, these two fields have intertwined for various reasons, or characteristics they have in common. The three characteristics deemed most important in literature are: functional orientation, perspective that language mirrors social reality and is, in turn, shaped by it, and the stance that the ideological motivation of text and speech can be proven and identified through grammar, i.e. linguistic representation analysed within its context (Hart, 2014).

Key words: *Systemic Functional Linguistics, Critical Discourse Analysis, language (meta)functions, ideology, context*